

## Alt kimlik açısından kentleşme sürecinin antropolojik ele alınımı

Gökçen ÇATLI ÖZEN<sup>1</sup>

### Özet

Araştırma makalesi, kentleşmenin bir getirisi olan modernizasyon sürecinin alt kimlik statüsündeki Aleviler ekseninde değerlendirilmesini hedeflemektedir. Bu gayeyle, özellikle 1950 genel iç göçüyle başlayan Türkiye'deki genel değişime, Alevi gruplarının da kayıtsız kalmadığı ve özellikle 1990 yılı itibarıyla hak talepleriyle ivme kazanan Alevi değişiminin kent ortamındaki sosyal ve siyasal konumlanmasının yeniden yapılandığı görülmüştür.

Türkiye'de Alevi topluluklarının bir etnik kimlik olmadığı ancak dini bir kimlik statüsündeki alt grubu oluşturduğu gözlenmektedir. Aleviliğin Türkiye'deki yapılanmasına izah getirilirken yaşanan kelam kargaşaları gerek akademik, gerek politik, gerek toplumsal söylemlerde yapılabilmektedir. Oysaki etnik kimlik, farklı bir kökeni olan ve ayrı bir dil ile tarihe sahip kimlikleri tasvir ederken kullanılan terimdir. Bu sebeple Alevilerin bir alt kimliği temsil ettikleri ancak dini açıdan büyük çoğunluğu oluşturan Sünni anlayış karşısında küçük grup olarak farklı bir inanç kimliğine sahip oldukları vurgulanmalıdır. Kimi Aleviliğin başlı başına bir din, kimi bir gelenek, kimi bir yaşam biçimi ve kimi tasavvufun bir tezahürü olduğunu düşünmektedir. Adına ya da açıklamasına her ne diyecek olursak olalım, bugün Aleviliğin bir kültürel değişim içerisinde olduğunu ve modernleştikçe kentleşmesini değil, kentlileştikçe modernleştiğini görmekteyiz.

21.inci yüzyıl Türkiye Alevilerinin, bu değişimi belki de en çok Alevilerin Alevilikle kendi iç hesaplaşmasını doğurmuştur. Alevilik, kent ortamında unutulmaya yüz mü tutulacaktır? Yoksa yeni Alevi açılımıyla birlikte o, altın çağını mı yaşayacaktır?

**Anahtar kelimeler:** *Alevi, modernleşme, kentleşme, değişim.*

<sup>1</sup> Öğr. Gör. (Phd) Gökçen ÇATLI ÖZEN, İstanbul Aydın Üniversitesi Eğitim Fakültesi İngilizce Öğretmenliği, gokcencatli@anadolubil.edu.tr

## Anthropological overview in the process of urbanization in terms of sub-identity

### Abstract

The research article, scopes to understand the modernization process upon the Alevi, which is a minority group. Due to this purpose by the year 1950 and especially by 1990, the Alevi group has been started to change and their social and political position seemed to transform by these years. Alevi identity in Turkey is not an ethnic group but a religious identity in the status of minority group. Due to this point there is a theological mistake not only in the academic explication but also in the political and social discourses. Whereas the ethnic identity is used for expressing identity with a different origin, language, and history from another one. For this reason, the Alevi could be called a minority group but in the manner of religion it is the small group in front of the Sunni group which is the biggest one. Some think that Alevism is a religion, some a tradition, some a lifestyle, and some a reflection of Tasavvuf. We could name it as we would like to but today we realize that Alevism is changing a lot. It is not modernized because of urbanization but it is modernized because of urbanization. Maybe the development in the 21<sup>st</sup> century has been performed the criticism of the Alevi for Alevism. Will Alevism be forgotten or will it survive its best brilliant time?

**Key words:** *Alevi, modernization, urbanization, transformation.*

### Giriş

“Ya geçmişi unutursak?” Bu kaygıyla canlı tutulmaya çalışılan mazi, belki de sorgulanması gereken bugünün dostluklarına suni teneffüs yapıyor, ya da dünde kalan ata yadigarı düşmanlıkları coşkulu söylemlerle bir nalına bir mihına dedirtiyor. Geçmişi unutmamak için göze aldığımız, bizi gözden çıkarıyor olsa da... Olsun! Ya geçmişi unutursak? Geçmişi unutmamak için çaba gösteren sadece biz insanlar değiliz. Kültürler, kimlikler, diller, dinler, gelenekler, önemli tarihler ve bazı anlar, geçmişe kapatılmamak ve geleceğe fazla değişmeden, onu daha çok uygulayanla taşınmak için mücadele vermektedir. Ne var ki geçmişe atılmayan ve geleceğe taşınan her fert ile bilginin galip geldiği düşüncesinin ebedi olmadığı aşikârdır. Ne de olsa “Bu dünya ne Sultan Süleyman’a ne de bir başkasına kaldı” sözüyle kültürlenmiş bizler, aslında gelecekle uğraşmaktan ziyade geçmişe kurcalama, tasarlama derdindeyizdir daha çok. Ne var ki biraz daha var olma fikri, biz insanlara tuhaf bir haz vermeye devam etmektedir. İlkin hangi medeniyetin bir bölgede hüküm sürdüğü, hangi medeniyetin diğer medeniyetlerin en eskisi olduğu, çoğu devlet-millet kültür için elzem sorulardır. Bu elzemlerin cevapları da, kültürler arası bir çekişmeye dönüşebilmektedir. Çünkü kültürün eskisi, ona yıllanmışlık ve yaşanmışlık katacağı için bunun ona sarsılması imkânsız bir güç kattığı sanılabilmektedir. Tüm bu çekişmeye rağmen hangi medeniyetin ilkin ortaya çıktığı muammadır ve çoğu zaman politik söylemlerin bilimin önüne geçtiği şüphesi hâkim olabilmektedir.

Unutulmamak, geçmişe hapsolmemek ve özellikle Sünni gelenek karşısında gardını almak isteyen Alevilik, bugün bir döngü ve değişim içerisinde. Alevilik, bir İslam inancıdır. Ancak bu inanç,

Türk Tasavvuf anlayışı ve Eski Türk inanç kültür özellikleriyle harmanlanmıştır. Bu harmanlamadan dolayı da, Aleviliğin yer yer Sünni anlayıştan farklı yaşayışlara sahip olduğu görülmektedir. Ne var ki kimi zaman bu farklılaşma Sünnilik ve Alevilik arasındaki ilişkilere İslam'ın farklı yansımaları ve zenginliği olarak değil de, daha çatışmacı söylemlerle her iki anlayışı zora sokmuştur. Alevilik, Sünnilik karşısında alt grup/küçük grubun dini inancı olmaktan dolayı, dini-sosyal-siyasi açılardan baskılara maruz kalmış ve bu sebeple kapalı cemaat olarak dini yapılanmasını kurumlaştırmıştır. Özellikle kapalı toplumların, dini inanca atfettikleri değer, onun sorgulanmasına ve şüphe edilmesine izin vermeyecek kadar safır. Aleviliğin alt yapılanmasında da, bu teslimiyet duygusu barınmaktadır. Aleviliğin bu iç sorgulamayı ancak karma yapıdaki kent ortamına göçle birlikte yapmaya başladığı görülmektedir. Dini yapılanmayı düzenleyen ve ruhi bir tatmin sağlayan kapalı toplum özelliğindeki Alevilik, bu sebeptendir ki kentleşmeyle birlikte modernleşmiş ve bir değişim sürecine girmiştir. Bu değişimin tümüyle başarılı veya başarısız olduğunu söylemek doğru değildir. Çünkü köy kent arası göçler ardından kentleşme süresi 30-40 yılı alabilmektedir. Alevilerin 1950'lerle birlikte köyden kente göç etmeye başladıkları ve bu göçlerin 1980 yılı itibariyle ivme kazandığı ve hatta Aleviliğin 1990 yılıyla birlikte çeşitli taleplerle gündeme daha örgütlü yapılanmalarla geldikleri düşünülürse Aleviliğin kurumsal ve sosyal açıdan henüz kent yaşamına tümüyle hazır olmadığını vurgulamak daha doğru olacaktır (Kehl-Bodrogi, 1993; Shankland, 1997). Alevilik kent ortamındaki değişimini henüz tamamlayamamıştır çünkü kentleşmenin hızı karşısında yavaş kalmıştır. Öte yandan gelişmekte olan yeni Alevi açılımının da tüm tanımları henüz olgunluk kazanmamıştır. Bu sebeple kent ortamındaki Aleviliğin olgunluk dönemini değerlendirmek için zamansal olarak ona haksızlık edildiği düşünülebilir.

İnançların sorgulanmadığı dini sosyal yapılar küreselleşmeyle, modernleşmeyle, kentleşmeyle, göçle, dış evlilikle, asimilasyonla veya kültürel etkileşimle birlikte sarsıntıya uğrayabilmektedir. Aslında tüm bu kavramlar çok geneldir. Modernleşme denilince akla ilk olarak kentleşme ve bireyselleşme gibi kavramlar gelmektedir. Modernleşme, kapalı toplum özelliğinde olan Alevilerin kentleşme sürecinde onları grup kültürü özelliğinden bireysel hareket etme haline dönüştürmüş ve sosyal yapının tüm katmanları bu değişime ortak olmuştur. Çünkü kültürler, kimlikler, cemaatler veya gruplara yaşam biçimleri kırsalda bulunduğu veya kapalı toplum özelliğindeki değişim ve gelişim etkilerine kentte olduğundan daha çok açıktır. İşte bu sebeplerle kente gelen Alevilerin, modern kentsel değerlerin çekiciliği ve kuşatıcılığı ortasında kaldıkları düşünülebilmektedir (Çamuroğlu, 2000).

Kırsaldan kente büyük oranda 50'lerde göç edip kentleşmeye başlayan, kapalı toplumdan karma yapıya geçen, grup kültüründen bireyselleşmeyle tanışan Alevilerin modernleşme süreçleri, iç göç dönemiyle görünür kılınmıştır. Modernleşme eski geleneklerin terkini gerektirdiğinden, genç kuşaklar kentleşip modernleştikçe, geleneğin işlevi de değişime uğramaktadır. Çünkü genç kuşaklar, küreselleşme etkisiyle kök/ata kültür özelliklerini modern yaşam tarzının biricikliği olarak görmeyebilmektedirler. Bu durumda genç kuşak ile üçüncü ve dördüncü kuşaklar arasında bir çatışma olması muhtemeldir. Alevilerin de, bu sürece tabi oldukları varsayılabilir. Kuşaklar arası çatışma ve değişimden bahsederken melezleşme olgusu karşımıza çıkmaktadır. Melezleşme yani

Alt kimlik açısından kentleşme sürecinin antropolojik ele alınımı

“hybridity” kavramı bazı genç kuşakların kentleşmeyle birlikte aldıkları karma yapılı kültürel haldir. Melezleşmede ne bir grup diğerine, ne de diğer grup ilkinde benzememektedir. Her iki farklı kültürden yeni bir kültür ortaya çıkmaktadır (Bhabha, 1994). Melezleşme unsuru, kentleşme durumunda olasıdır. Kentlileşenlerin melez kültüre sahip olma ihtimalleri hem kök/ata kültürlerini, hem de kent kültürünü harmanlayıp ortaya yeni bir habitusu oluşturmalarındandır. Kent Alevilerinin hem kuşak çatışması yaşadıkları hem de yeni kuşağın melezleşmeye tabi olduğu ve bunun neticesinde Aleviliğin, Aleviler sebebiyle değişime gittiği görülmektedir. Çünkü bir inanç, onu uygulayanla var olur, uygulamayla da yok olmaya başlayabilir.

Büyük oranla Alevilerin en azından Türkiye’de, soya dayalı etnik köken ve dil hususunda bazı Kürt grupları gibi sorunları yoktur. Bu durumun oluşmasında ne tümüyle iktidar anlayışının, ne sadece toplumun, ne de toplumun bir parçası olan Alevi cemaatinin payı vardır. Bundaki keramet Türkiye’deki çoğu Alevi yoğunlaşmasının Türkiye merkezli oluşu ve grubun resmi dilinin Türkçe oluşudur. Ne var ki Alevilik, yer yer dini ve sosyal kabul açısından hala çeşitli engellere takılmaktadır. Bu engeller sadece “iktidar veya politik güçle” ya da toplumun belli bir bölümüyle sınırlandırılmamalıdır. Bu engel, Alevi geleneğin kendisinden, küreselleşmenin götürdüklerinden kentleşmenin gerekliklerinden ve modernizasyonun şekillendirdiklerinden de kaynaklanabilmektedir (Türkdoğan, 2006).

Alevilik, gerek bölgesel gerek dünya çapında değerlendirildiğinde daha geniş kitlelere hitap eden Sünnilikle kıyaslanmış ve onun kuşatıcılığı karşısında kendisine yer edinme mücadelesi vermiştir. Bulduğu her toplumda alt kültür ve küçük grubu temsil eden Alevilik, üst kültür ve büyük grup Sünnilik karşısında birçok açıdan zayıf görülmüştür (Türkdoğan, 2006).

Alevilik, İslamiyet’in ortaya çıkışı ardından kök salmaya başlamış ve tarihi evrelerle İslamiyet içerisinde Sünni, Dürzî, Şii ve Şafi anlayışlardan farklılaşarak kendi sınırlarını oluşturmaya çalışmış olan dini bir motiftir (Müller, 2001). Aslında İslamiyet adı altında birçok dini inanış bulunmaktadır ama en çok nüfusa sahip olanlar bunlardır. Kısaca değinmek gerekirse; Şafilik, İslam’a bağlı olan Sünni bir mezheptir ve daha çok Arap kültüründen etkilenmiştir. İslamiyet’te en çok nüfusa sahip olan mezhep Sünniliktir. Ardından Şiilik gelir. Sünnilikte, Hz. Muhammed’in vefatı ardından gelen halifelerin (Hz. Ebubekir, Hz. Osman, Hz. Ömer, Hz. Ali) yolu takip edilirken, Şiilikte Hz. Ali ve onun soyundan gelenler takip edilir. Alevilikle Şiiliği birbirine eş tutan yahut onları tamamen farklı bir inanç görenler de vardır. Gerçekte farklılaştıkları noktalar bulunmaktadır. Şiilikte dış evlilik yasaktır ve reenkarnasyona inanılır. Şiiler İmam Caferi’nin yolunda olduklarını söylerler ve bölge bölge değişmekle birlikte katı bir inanç sistemleri mevcuttur. Alevilerde ise 12 İmam vardır ve onlardan biri de İmam Caferi’dir. Ancak İmam Caferi, tek başına Aleviliğin temelini oluşturamaz, onun bir parçasıdır sadece. Dürzilik, İslam kökenli ve Orta Asya tabanlı dini inanç geleneğidir. Dürziler, bazı Sünniler tarafından mezhep dışı görünürler. Çünkü onlar İslamiyet’in gerektirdiği ibadetleri yapmak zorunda görmezler kendilerini. Dürziler, Şiiliğin İsmailiye grubundan kökenlerini alırlar.

Aleviliğin, İslamiyet’i ilk kabul edenlerden Hz. Ali’ye bağlanması dolayısıyla, bu geleneğin yaşını da İslamiyet’le eş görmek yanlış olmayacaktır. Aleviliğin kökleri, eski Türk kültürünün özellikleri,

İslam inancı ve Türk Tasavvuf anlayışına bağlanmaktadır. Aleviliğin diğer İslami anlayışlar karşısında her toplumda, her kültürde ve her dönemde farklı yansımalarla kendisine bir kimlik oluşturduğu görülmektedir. Örneğin Türkiye’de Alevilik, Sünnilik karşısında küçük grubun alt kimliği olarak gelişmiştir. Dini, siyasi ve sosyal açıdan fertlerin kapalı cemaat anlayışı içerisinde olmalarını gerektirmiştir (Türkdoğan, 2006). Kapalı toplumlarda, inanç bir hakikattir ve bunu sorgulamak o toplum üyelerine hak görülmez. İnanç gereği üyelerden tam teslimiyet istenirken, tüm hâkimiyet şüphe götürmez inancın hakkıdır. Kapalı toplumların dış evlilik, ticaret ve göçle değişime uğramasıyla, dini pratiğin sekteye uğradığı ve zamanla onun kutsallığının sorgulandığı yahut ritüel olarak uygulanmadığı görülmektedir. Özellikle yeni neslin, dini inancın bazı gereklerini ve uygulamalarını mantık dışı bulup onu sorguladığı aşikârdır. Bu durum, karma kültürlerden meydana gelen kent ortamında daha çok görülmekte ve dini inanç etkisini yitirip, değişime uğrayabilmektedir. Özellikle kent ortamındaki eski kapalı toplum üyelerinin, türlü sosyal ilişkileri ve kent hayatının onu farklı şekillendirmesi, dini inançtan tüm ruhsal beslenmeyi karşılamasına yeterli gelmemektedir. Din, tam teslimiyet demek olduğuna göre, bu teslimiyetin gerekliliklerinin sorgulanması dini inancın sekteye uğradığının bir göstergesidir.

Alevilik konusu, İslamiyet’in ilamı ardından siyasi, sosyal ve kültürel bir farklılaşmayla kendi geleneğini her toplumda ve her grupta farklı özelliklerle oluşturan dini inancın yansımalarından biridir. Alevilik sadece dini bir motif olmaktan öte, siyasi bir söylem kadar sosyal yaşayış şekli ve kültürel bir mirastır. Özellikle Türkiye’de merkez otoriteyle Selçuklu Devleti döneminden bu yana çeşitli anlaşmazlıklar yaşayan Alevilik, toplumsal açıdan çevreyi oluşturan küçük grup/alt kültür özellikleriyle ve tarihsel süreçteki varlık alanı dolayısıyla, araştırmacıların her daim ilgisini çekmiştir. Tüm bu tartışmalar, tarihsel süreklilik içinde anlam kazanmaktadır. Tarihi süreç içerisinde Alevilik, farklı yorumlarla ve işlevlerle varlığını idame ettirmiştir. Aleviler, Selçuklu Devleti ve Osmanlı İmparatorluğu döneminde merkez yönetim karşısındaki çevreyi oluştururken, Cumhuriyet’in ilamıyla çevreden merkeze yönelmiş/yöneltilmiş ve 1950 tarihleri dolaylarında iç göçlerle birlikte çevreden şehir merkezine siyasi-sosyal-kültürel bir dönüşüm yaşamışlardır. Çünkü modernleşme, dışarda kalana itibar etmemekte hatta ona kendi bağlamında şekil verebileceği ölçüde tahammül etmektedir (Türkdoğan, 2006). Kırsalda kalan Alevilikle, kentte varlık bulan Alevilik arasında farklılaşmalar göze çarparken, kent kültüründeki Cemevleri ayrıca dikkat çekmektedir. Çünkü kırsalda kapalı grup özelliğinde olan Alevilik, kentte yükselen onca farklı kültürel ses ortasında, Cemevleriyle kültürel alışkanlıklarını tek bir merkezde toplama iddiasında görünmüştür. Lakin dünyada tek bir Alevilik anlayışı olmadığı gibi, Türkiye’de de tek bir Alevi tanımlaması yoktur ve her kent, hatta her ilçe Alevi Dedelerinin kontrolündeki Cemevlerinden yükselen türlü Alevilik uygulamalarıyla varlığını idame ettirmektedir. Bu da Aleviliğin tek ses, tek amaç, tek güç olmasını engellemiştir.

Dağa 20-30 yıl öncesinde kırsalda Cemevi yoktu ve ibadetler, köydeki bir evin odasında yapılırdı. Kent yaşamının bir ürünü olan Cemevleri aslında kentteki Alevilerin en bariz göstergesidir (Subaşı, 2010). Kentteki Alevilerin bir bölümü geleneklerini Cemevleri dolayısıyla idame ettirirken, bir bölümü Cemevlerine gitme alışkanlığı geliştirmemiş veya kendi kendilerine geleneklerini

Alt kimlik açısından kentleşme sürecinin antropolojik ele alınımı

yaşamışlardır ya da yaşamamış ve belli bir asimilasyona tabi olmuşlardır. Öte yandan Alevi örgütlenme çeşitliliği, onun bütünlüğünü ve geleceğini tehdit eder görünmektedir. Çünkü her bölgede farklı bir Alevilik anlayışına rastlanabilmektedir. Özellikle kentleşme sürecindeki Alevilerin kent ortamında ya farklı gruplar içerisinde asimile oldukları, ya da yeni bir Alevi anlayışı geliştirdikleri söylenebilir (Vergin, 2000).

Aleviliğin tüm boyutlarıyla ele alınması özellikle Antropolojik özellikler doğrultusunda mümkün değildir. Çünkü Antropolojide, görüşülen bireyler doğrultusunda araştırma şekli almaktadır. Nitekim köy ortamında egemen olan Aleviliğin, modernleşmeye erken tabi olmuş kent merkezlerindeki sürdürülebilirlik olanağı, günümüzde de varlığını gösteren pek çok tartışmanın odağıdır (Vergin, 2000). Sünnilik söz konusu olduğunda onlar kimdir (Türkdoğan, 2006) suali, ister Aleviliğin varlık tehdidi, ister varlık sebebi olsun onun habitusunu şekillendirdiği açıktır.

Türk kimlik tarihinde Alevilik çeşitli aşamalardan geçmiştir. Cumhuriyet'le birlikte sıradan görünümündeki Alevilik hızla çözülmüş, Selçuklu Devleti ve Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki toplumsal kutuplaşmadan nispeten galip çıkmıştır. Her iki yönetimde var olan toplumsal kutuplaşmaya göre merkezi oluşturan ve şehir merkezinde yaşayan Sünni mezhep mensupları yönetimin fikrini paylaşmakla daha ayrıcalıklı ve üst kültürü/büyük grubu temsil ediyor sayılıyorken, çevreyi oluşturan ve şehir merkezinden uzak yaşayan Alevi sekte mensupları, yönetimin dini yapılanmasına katılmamakla alt kültür/küçük grup sayılmaktaydılar. Merkezdekiler Oğuz boyundan ve Sünni kabul edilirken, çevredekiler, Türkmen ve Alevi olarak kabul edilmekteydi (Türkdoğan, 2006). Alevilerin, Türkiye'nin modern tercihlerine katılımı, aslında Kurtuluş Savaşı'nda Atatürk'e verdikleri destekle sembolize edilmektedir. Modernleşme projesini kendi bütünselliklerini korumak açısından fonksiyonel bulan Aleviler, Cumhuriyet'in kuruluş mücadelesinde Atatürk'e verdikleri desteğe sık sık atıfta bulunmaktadırlar (Yalçınkaya, 1996; Melikoff, 1998; Bruinessen, 2000). Cumhuriyet hareketiyle merkeze yakınlaşan Alevilerin, 1950 iç savaşla şehir merkezlerinde yoğunlaştıkları ve 1990'la birlikte dini ve etnik kimlik gruplarının çeşitli ülkelerdeki hak ve özgürlük taleplerinin Türkiye'deki dini ve etnik kimlik gruplarının da harekete geçmesine sebep olduğu gözlemlenmektedir. Aleviler de bu gruplardan biridir. Ama onlar çoğunlukla dini kimlik üzerinde durmaktadır. Örneğin önde gelen bazı Alevi düşünür, gazeteci ve siyasetçilerin 1990 yılında Alevilik Bildirgesini kamuoyuna duyurmaları, dünyada gelişen olaylarla ilintilidir. O günden bugüne ise, kentleşme dolayısıyla Alevi modernleşmesinden bahsetmek mümkündür (Subaşı, 2010). Aslında modernleşmeyle birlikte özellikle kent Alevilerini, değişim süreci içinde görmekteyiz. Daha açık bir ifadeyle değişime uğramış veya uğramakta olan gruptan kasıt, geçmiş dönemlere ve kırsal alana nazaran modernleşmiş olan kent Alevileridir. Bunlar çoğunlukla, kent hayatına nispeten uyum göstermiş veya habitusunu tam olarak oluşturamamış Alevilerdir. Kent Alevileri, kırsaldakilere nazaran kent hayatı dolayısıyla farklılaşmışlardır ama bu durum tam olarak da kentlileştikleri manasına gelemez.

Alevilik şifahidir yani yazılı kültüre değil, sözlü kültüre dayalıdır (Subaşı, 2010). Sözlü kültüre dayalı olması, hemen her bölgede farklı görünümle varlık göstermesine sebeptir (Türkdoğan, 2006). Alevi ocakta, onun sürekliliğini sağlayan tek kurumlaşmış söz sahibi şahıs "Dede" veya "Baba" diye adlandırılan Alevi önderlerdir. Bu önderler, kapalı toplum düzeninde yani kırsalda

hitap ettiği çevreye daha kolay erişebilirken, onların kent hayatında daha kısıtlı bir iletişim ağı içerisinde oldukları bilinmektedir. Küreselleşme etkisiyle ortaya çıkan kentleşmenin moderniteyi doğurduğunu ve bu değişimde eski geleneklerin moderniteyle eskisi gibi kullanılmadığı ve olumlu ya da olumsuz yönde değiştiği varsayılır. Öyle ki kent hayatı dolayısıyla bireyler, modernitenin etkilerinden olan bireyselleşme ve özerk akılla geleneğin ıslah edilmiş halini yaşadıkları düşünülmektedir. Bu da, düzenli ve teşkilatlı bir idari ve fikri yapının oluşturduğu kitlenin gelenekten sıyrılarak yeniden yapılanmasına dayanmaktadır (Subaşı, 2010). Aleviliğin bu yeni yapılanmasıyla, kent hayatında değiştiği gözlenmiştir. Öyle ki var oluşunda sırlık olan Alevilik, sır cemaati olmaktan çıkmış ve moderniteyle görünür kılınmıştır (Subaşı, 2010). Bu düşüncenin tezadında, özellikle kırsal alandaki bazı Alevilerin Alevi olma geleneğini sürdürdükleri ve özellikle Sünni kesimden izole yaşamak üzere mücadele ettikleri gözlenmektedir. Öyle ki kimi Alevi grup, köye cami yapılmasına müsaade etmemekte, Alevi-Sünni evliliklerine karşı çıkabilmekte, milleti sorulduğunda kendisini Alevi olarak tanıtabilmekte ve sır cemaati özelliklerini en katı şekilde korumaktadır. Bu bağlamda modernleşmek istemeyen ve bunu Alevi kültürün değişme süreci olarak gören önemli bir nüfus, Tokat'ın Sıraçlar köyündedir. Burada alan araştırması yapmak üzere giden Antropoloji bölümünden arkadaşlarım olan iki doktora öğrencisinin, sahada Alevi görüşmecilerin görüşmeye açık olmamaları dolayısıyla oldukça zor şartlar altında yürüttüklerini biliyorum.

Karma yapı ve çok kimlikli kent yaşamı, Aleviliğin kendisiyle yüzleşmesine de vesile olmuştur. Kent hayatındaki Aleviliğin en doğru şekilde Cemevlerinde gözlemlenebileceğini düşünmekteyim. Çünkü politik gerginliklerin olduğu ortamlarda veya kent yaşamının çok kimlikli sosyal ortamlarında Aleviliğin incelenmesi zordur. Bu sebeple benzer kültürel mirası paylaşanları doğal ortamlarında gözlemlemek daha doğru neticeler verecektir.

İsmail Engin, Alevilik üzerine yapılan araştırmaların birçoğunda yöntem ve yaklaşım sorunu olduğunu vurgular. Engin'e göre Alevilik üzerine yapılan araştırmalarda insan-topluluk-toplum, mekan ve zaman gibi kıstaslar ve 6N<sup>2</sup> sorular yeteri kadar dikkate alınmamıştır (Engin, 1999). Bu düşüncüyü destekleyen Vorhoff, Alevilik üzerine yapılan araştırmaların daha başında olduğunu düşünümektedir:

"...fakat her şeyin ötesinde, Aleviliğe yeni bir ilgi duyulmasına yol açan toplumsal-siyasal-koşullar, duygusallıktan daha uzak yaklaşımların ve bulgularla desteklenen, uzun vadeli incelemelerin ortaya çıkmasına pek izin verecek nitelikte değildir. Alevi uyanışı sırasında, Sünniler ve Aleviler, birbiriyle ilişkili olarak, Alevilik ve Bektaşilik hakkında çarpıtılmış görüşler olarak algıladıkları bilgileri düzeltmeye çalışmışlardır. Bu süreç, henüz gerçek bir diyaloga dönüşmemiştir..." (Vorhoff, 1999).

<sup>2</sup> Ne, nerede, ne zaman, nasıl, neden, ne kadar

Alt kimlik açısından kentleşme sürecinin antropolojik ele alınımı

Vorhoff'a göre Alevilik üzerine olan çoğu çalışma gazetecilik niteliklidir. Konuya az çok ilgi duyanların bu hususta fikir beyan ettiğini söylemektedir (Vorhoff, 1999).

Aleviliği, tarihi bir olay olarak araştırmak muhakkak ki çeşitli bilgiler verecektir ancak esas olan tarihi kökleri olan konuların bugünün ortamında nerede olduğu, neyi, nasıl yaşadığıdır. Bu sebeple Alevilik sadece tarihsel bir olayın çözümlenmesi değildir. Aksine birçok olay dizisinin bugüne yansımaları üzerinde durulmalıdır (Aktay, 1999). Bu düşünceyi desteklemek gerekirse modernliğin yarattığı kargaşa sadece Alevileri değil bütün dini sosyal yapıları değiştirmiştir. Bu orantıda Geertz'in de belirttiği üzere bugün, geçmişini tümüyle kurgulamak olanaksızdır. Bu sebepledir ki geçmişteki olayların yansımalarına binaen, asıl olan bugündür.

“...geçmişle ne yapılacağını bilmek zordur. Bu fanteziyi ne kadar kurarsanız kurun veya hatırlarken ne kadar ağır nostalji hissederseniz hissedin, içinde yaşayamazsınız. Her ne kadar gösterici, önerici veya tehlike habercisi olsa dahi ondan geleceği öngöremezsiniz; gerçekleşmesi yakın şeyler sık sık olmaz, ipucu vermeyen şeyler sık sık gerçekleşir...” (Geertz, 2001).

Alevilik sadece moderniteyle karşı karşıya gelmemiştir. Neredeyse tüm Türk tarihi süresince merkez iktidarla çeşitli anlaşmazlıklar yaşamıştır. Günümüzde ise bu anlaşmazlık dönem dönem yükselen seslerle kendisinden söz ettirmektedir. Örneğin Diyanet İşleri Başkanlığı Eski Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu, 25 Kasım 2005'te Milliyet gazetesine yaptığı açıklamada, Cemevinin inançları yerine getirme yeri olmadığı ve Müslümanların mabedinin 14 asırdır camiler olduğunu ve de çağgılı bir ibadet anlayışının namaz dengi bir ibadet sayılamayacağını beyan etmişti. Bu açıklama kamuoyunda tartışmalara yol açmıştı. Benzer söylemler Diyanet İşleri Başkanlığı Eski Başkan Yardımcısı Necati Tayyar Taş, Aralık 2002'de Cemevlerini cümbüş ve saz çalma yeri olarak sıfatlandırmıştı. Taş, sadece kamuoyunun tepkisini çekmemiş, aynı zamanda resmi makamlarca da görevinden alınmıştı. Aslında Aleviliğe karşı toplumsal bir zıtlıkta olmadığı, aksine bu hususta toplumun büyük bir kesiminin Alevi-Sünni farklılıkları tolere edip, benzerliklerle diyalog kurduğunu söyleyebiliriz. Keza televizyon programlarında yaşanan iki olayın kahramanlarından eğlence programı sunucuları Güner Ümit ve Mehmet Ali Erbil “mum söndü” söylemleri sebebiyle hem sundukları yarışmadan kanal yönetimince çıkarılmış, hem de kendilerine karşı başlatılan toplumsal serzeniş dolayısıyla uzun süre gözler önünde bulunamamışlardı.

Elbette resmi mercilerin Aleviliğe karşı zaman zaman olumlu veya olumsuz tutumlarının kaynağı Diyanet İşleri Başkanlığı diye düşünülebilir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bütçesi 1,3 katrilyon kadardır ve bu bütçenin diğer bakanlıklara verilen orandan daha fazla olduğu görülmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Sünni kesimin sözcüsü olduğu ancak Alevi kesime ve onların ibadethaneleri olan Cemevlerine maddi manevi gerekli ihtimamı göstermediği yaygın bir söylemdir. Bu sebeple Cem Vakfı ve iki bin Alevi Cemevlerine ibadethane statüsü verilmesini, Alevilere bütçeden ödenek ayrılmasını ve Diyanet'te Alevi inancı kadro tahsis edilmesi istemiyle dava açmıştı. Bunun üzerine Başbakanlık adına konuşan Eski Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi Prof. Dr. Saim Yeprem Cemevlerinin “özel ibadethane” olduğunu beyan etmiş ve din hizmetlerinin her



kesimini içine alacak şekilde yönetilmesinin Cemevlerini ibadethane saymalarını mümkün ve yasal kılmayacağını ilave etmişti (URL1), (02.12.2010).

Tablo 1: Bakanlıklar Bütçesi

1. Diyanet İşleri Başkanlığı	1,3 katrilyon
2. İçişleri Bakanlığı	783 trilyon
3. Ulaştırma Bakanlığı	678 trilyon
4. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı	677 trilyon
5. Kültür ve Turizm Bakanlığı	632 trilyon
6. Çevre ve Orman Bakanlığı	404 trilyon
7. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı	249 trilyon
8. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı	280 trilyon

Kaynak: (URL2), (02.12.2010)

Yukarıdaki tabloda, Devlet'in bakanlıklara ayırdığı bütçe gösterilmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı'na ayrılan bütçenin diğer bakanlıklara sunulandan daha fazla oluşu dikkat çekmektedir.

Tablo 2: Türkiye'de İbadethane Sayıları

Türkiye'deki cami sayısı	Türkiye'deki kayıtlı kilise sayısı	Türkiye'deki kayıtlı Cemevi sayısı
85 bin	300	900

Kaynak: (URL2), (02.12.2010)

Yukarıdaki tabloda, Türkiye'deki ibadethane sayıları gösterilmektedir. Camilere nazaran Cemevlerinin sayısının azlığı, Devlet bütçesinden faydalanmadıkları için "vakıf" statüsüyle "bağışlarla" kuruluşlarını idame ettiklerini düşündürmektedir.

Alevilik, Sünni anlayıştan farklılaşarak sosyal, kültürel ve dini biçimleriyle siyasal bir hareket olarak filizlenmiş ve Müslümanlığı kabul eden bazı toplumlarda kendisine yer edinmiştir (Özkırımlı, 1998). Alevilik kabul edildiği her toplumda, o toplumun kültürel dokularıyla birbirinden farklı şekilde biçimlenmiştir. Bu sebeple, tek bir Alevi anlayışından bahsetmek mümkün olmasa da, ortak bir Alevi anlayışı olarak Hz. Ali sevgisi, Ehli Beyt inancı ve Cem pratiği ortak bir anlayış bütününden bahsedilebilir (Fırlı, 1996).

Aleviliğin tek bir uygulama şekli yoktur. Kültürden kültüre, bölgeden bölgeye ve zamana ilintili olarak farklı Alevilik uygulamaları görülmektedir. Örneğin yüksek lisans tezim dolayısıyla görüşme yaptığım Hacı Bektaş ilçesindeki görüşmecilerim, dış evliliğe genelde sıcak bakıyorken, kimi bunun karşısındaydı. Oysa aynı kültürel ortamdaki düşünce farklılığı her bölgede yoktur. Tokat'a bağlı Sıraçlar köyünde görüldüğü üzere. Kent hareketiyle kentleşen Anadolu Aleviliği de kendi aralarında farklılaşmaktadır. Kentleşen Alevilerden bazılarının vakıf, dernek, Cemevi gibi örgütlenişlerin çatısı altında toplandıkları görülmektedir. Ancak burada da tek bir Alevi kimliği inşa edilememiştir (Özbudun, 2005).

Alt kimlik açısından kentleşme sürecinin antropolojik ele alınımı

1950'lerle birlikte kırsaldan kente göç eden ailelerin, geniş aile yapısından çekirdek aile yapısına değişim gösterdikleri görülür. Bu değişimi Aleviler de yaşamışlardır (Türkdoğan, 2006). Öte yandan kentleşmeyle birlikte birey ön plana çıkmıştır (Dönmezer, 1994). Bu da kent kültüründe zaten kent yaşamıyla baş etmek zorunda olan Alevileri, dini kimlik açısından ayrıca değişime uğrama durumuyla karşı karşıya bırakmıştır. Kentleşme ayrıca kuşaklar arası hızlı bir toplumsal değişimin arttığı kültürel, toplumsal, dini ve siyasal inanç ayrılıklarını da doğurmuştur (Kongar, 1995). Aleviliğin yeni kuşaklara aktarımı onun yazılı kültüre değil de, sözlü kültüre dayalı olması bakımından daha da karmaşık bir hal almıştır. Çünkü teknolojik gelişmelerin artmasıyla, eğitilmiş yeni kuşağın dini söylemlere inanmaları nispeten zorlaşmıştır. Eğitim ve teknoloji, sözlü kültüre dayalı olan Aleviliğin kent ortamında sürdürülebilirliğini zorlar görünmektedir. Tüm bu sebepler ışığında, kente göç eden Alevilerin aslında birer melez kültür (Bhabha, 1994) mensubu ya da adayı oldukları ve kentleşmeyle birlikte oluşan bu melez yapının Aleviliği fazlaca şekillendirdiği açıktır.

Antropoloji, bireyin sosyal davranışlarını, sosyal grupların organizasyonunu ve kültürün teşekkülüne ve değişimine hakim olan kanunları saptayarak bir izah bulmaya çalıştığına göre (Saran, 1993) Alevileri Alevilerden dinleyip, onları kendi ortamlarında gözlemleyip, onların hikayelerine politik söylemlerden arınarak ve Alevileri ne Batı'lı kulağıyla, ne Sünniliği övenlerin gözüyle, ne de Alevilerin tek kutuplu bakış açısıyla anlamaya çalışmak oldukça zordur.

Alevi inancını daha iyi anlayabilmek için Türklerin İslamiyet'i kabul etmesinden önceki konjonktürlerine odaklanılmalıdır. Çünkü her inanış bir önceki durumunun izlerini taşır ve bu sebeple yeni inanç eski izlerden az ya da çok etkilenim içerisindedir. Eski Türklerin inancı üzerine birçok kaynak bulunmaktadır. Çin kaynaklarının rehberliğindeki bilgilere göre eski Türkleri ele almak üzere M.Ö. 2'nci yüzyıla yani İskit ve Hun dönemine kadar inmek ve Türkistan gibi geniş bir bölgeyi ele almak gerekmektedir (İnan, 1992). Eski Türklerin dini inanışında gök tanrı, atalar, ulular, güneş, ay ve ölü kavramlarının simgesel bir kutsallığı bulunmaktadır. Tüm bunlar mistik bir anlayışa sahiptir ve simgesel öğeler içermektedir. Bu bağlamda tanrının tekliğini, benzerinin olmayışını, erişilmezliğini ve ululuğunu simgeleyen "Gök Tanrı" veya "Tek Tengri" inancı (Ögel, 2000) eski Türklerin Asya şamanizmine sahip olduklarını göstermektedir (Kafesoğlu, 1988).

Şamanizm, eski Türk inanç sistemi olarak Alevi geleneğine olan tesirini birçok örneklerle ortaya koymuştur. Şamanizm, Türkistan ve Sibiryta bölgesindeki en eski inançtır ve zihin ile ruhun arasında arabuluculuk yaparak, bunlara sembolik değerler atfeder. Mistik oluşu "yer-gök-ateş-hava" gibi doğa kavramlarına sembolik değerler yüklemesindedir (Türkdoğan, 2006).

Eski Türklerin Şamanizm dolayısıyla ilk inanç sistemlerini biçimlendirdikleri ve ardından kabul ettikleri inançları da bu doğrultuda şekillendirdiklerini unutmamak gerekir. Çünkü toplum her ne kadar eskisinin terkiyle bir yenisine geçiyor olsa da, bu durum eski inançtan izler taşımayacağı anlamına gelmez. Örneğin mekânsal olarak "dağ" gerek eski Türklerde, gerekse Alevilerde hem yerleşim civarı olarak seçilmiş, hem de kutsal görülmüştür (Birdoğan, 1994). Bu mekânsal alışkanlık dolayısıyla eski Alevilerin daha çok dağ eteklerini ve merkezden uzak çevre yerleşim birimlerini tercih ettikleri görülür. Elbette eski Alevilerin kırsalda yaşama isteklerinin altında, iktidarın onlara yönelik olumsuz tutumlarının da etkili olduğunu anımsamakta fayda var. İktidarın,

Alevilere yönelik baskılarını hem Selçuklu Devleti, hem Osmanlı İmparatorluğu, hem de Cumhuriyet yıllarında görmekteyiz. Bu baskıların üç sebebi bulunmaktadır: Türkmenlerin yarı göçebe olmalarından dolayı mevsimsel zaman-mekan kargaşası yaratmaları, merkez-çevre kutuplaşması ve Türkmenlerin bir bölümünün Sünniliği kolay kabul etmemeleri. Türkmenlerin bu farklılıkları, onları merkeze baş kaldıran bir konuma sokmuştur. Bu gibi sebeplerden Şamanizm. Türklerin inanç seçimlerinde yer yer olumlu, yer yer olumsuz yönde etkili olmuştur. Oğuz boylarının Şamanizm'in Tek Tengri inanışından yine tek tanrılı inanç sistemine sahip İslamiyet'i kabul etmeleri tesadüfi değildir. Ne var ki Türkmenlerin bir bölümü, Oğuzlar gibi İslamiyet'i tümüyle kabul edememiş ve zamanla Şamanizm'in bazı geleneklerini İslamiyet'in kimi uygulamalarıyla harmanlayarak, ileride adına Alevilik deneceği bir inanç geleneği oluştururlar. Kimi Türkmenlerin, İslamiyet'i tümüyle kabul etmemeleri Şamanizm'in sözlü, İslamiyet'in yazılı bir kaynağa dayalı olması ve cihat yapma anlayışıdır (Berkay, 1966).

Eski Türkler, Şaman kelimesi yerine Kam kelimesini kullanırlardı. Kam aslında Tanrı veya ilahi ruhlarla, insanlar arasındaki bağı kuran dini önderdi. Aynı zamanda Kam, tedavi etme ve toplumun huzurunu sağlamada bilgi sahibi olan kişidir. Zaten Tunguz kökenli olan "Şa" kelimesi "bilmek", "Şaman" kelimesi de "bilen bilge kişi" manasındadır. Kamlar sadece doğadan değil, hayvanlardan da kendisine ilahi bir simge edinmiştir. Hatta bu durumun yansımaları daha sonraki evrelerde Ahmed Yesevi, Hacı Bektaş Veli ve Anadolu erenlerinde görmekteyiz (Türkdoğan, 2006).

Kamlar, Peygamberler gibi yaratıcının emirleriyle topluma yön veren kişiler değillerdi. Şamanizm'de kadın erkek Kam olabiliyorken, İslam tarihinde Hazreti Aişe Binti Ebubekir, Hazreti Fatıma gibi kutsal atfedilen kadınlar olsa da, onlara peygamber yükümlülüğü verilmemiştir. Hatta ilk tahlilde, baba yanlı bir soya dayandırıldıkları için saygınlıklarının daha kıdemli olduğu kanaatindeyim. Kamları kutsal yapan özelliklerin başında şifacı oluşları, ayinleri düzenleyecek ruhi güçlerinin oluşu ve ruhlar dünyasında madden olmasa da manen seyahat edecek kadar inanç sahibi oluşları gelmektedir (Yörükhan, 1998).

Eski Türklerdeki Kam, Alevilikte Dede olarak görülmektedir. Kamlık da, Dedelik makamı da aslında soya bakılarak verilen makamlardır. Bir Alevinin Dede olarak kabul edilmesi için "Dede soylu" yani Ocakzade olması gerekir. Aleviler genellikle Dedelerin Hz. Ali soyundan geldiklerini kabul ederler. Bu sebeple Alevilerin, Dedelik kurumuna saygıları büyüktür (Subaşı, 2010; Yalçınkaya, 1996; Yaman, 2003). Öte yandan Aleviliği anlayabilmek için Dedelik makamını tüm yönleriyle özümsemek ve onun Aleviliğin merkezinde olduğunu unutmamak gerekir Günümüzde Dedelik Kurumu ve Cem töreni, gerçek kimliğinden yer yer uzaklaşmış olsalar da yine de vazgeçilmez iki unsur olarak gündemdedirler (Türkdoğan, 2006). Öyle ki kentleşme, moderniteyle, bireyselleşmeyle ve eğitim-bilim-teknoloji üçlemesinin bireylerdeki etkisiyle Dedelik kurumuna özellikle de gençlerin ilgisi azalmıştır. Bu makamı yürütmek kolay olmadığından, özellikle eski Türklerin bundan yer yer imtina ettikleri söylenir (İnan, 1992).

Dedelik kurumu birçok konuyu organize eden önderdir. Dedelik kurumunun ikrarı yani onayı olmaksızın Cem törenini yöneten Dedenin izni olmaksızın buna katılmak mümkün değildir. Dede

Alt kimlik açısından kentleşme sürecinin antropolojik ele alınması

Alevi cemaatteki anlaşmazlıkları ele alabileceği gibi, dar (cemaat mahkemesi) oluşturma ve kabahatli olanı düşkün (cemaatten süreli veya süresiz mahrum edilen suçlu) ilan etme yetkisi bulunmaktadır (Subaşı, 2010) Tıpkı Şamanizm, Alevilik üzerindeki etkisinin ayin ve merasimlerde de yansıdığı gibi. Daha doğrusu yazılı kültüre dayalı olmayan Şamanizm, yine yazılı kültüre dayalı olmayan Aleviliğe birçok gelenekten izler bıraktığı görülmektedir. Ancak bu söylem dolayısıyla Şamanizm'den sadece Alevilerin etkilendiğini düşünmemek gerekir. Sünni inanç geleneğinde de, Şamanizm etkileri mevcuttur. Tıpkı ritim katan bir müzik aletiyle zikir yapmak veya bazı hayvanlara simgesel bir değer katmak gibi. Eski Türklerin ibadet anlayışlarını Alevi öğretide görmek mümkündür. Alevilikte, Cem töreni içkili-yemekli ikramlarla çalguların eşliğindeki semahla sergilenmektedir. Eski Türklerin de kırmızı içip, çalgılı dini ritüellerde buldukları bilinmektedir (Ocak, 2003). Şamanizm'deki duaların Alevi ve Sünni anlayışta çok benzer olduğu görülür. Duaya başlamadan evvel Alevilerin kullandıkları "Bismişah" kelimesinin benzeri, Sünnilikte "Bismillah" olarak yer almaktadır. Bu etkilenişimin sebebi her iki öğretinin İslamiyet ve eski Türk kültüründen yani aynı kökten beslenmelerindedir. Aşağıdaki bölüm, eski Türklerin bir dua örneğidir. Bu duada bir "ata'ya" sesleniyorken, Alevilikte bu yakarış Allah'a, Hz. Peygamber'e, Hz. Ali, Ehli Beyte ve Hz. Hızır'dır. Sünnilikte ise sadece Allah'ı anarak dua edilir:

"...Sizden medet diliyorum, Kura Murt ata evliya. Hu Allah ey! Bektav ata, Bekta, Bekic ata yardım et, Çakmak ata evliya, koçkar ata evliya, sizden medet diliyorum... vay. Vay, benim boz atım! Evde de var on hocam, kırda da var kırk hocam..." (İnan, 1992)

Bugün ise, Dedelik kurumu modernleşmeyle birlikte bir değişim yaşamaya başlamıştır. Bu da aynı oranda Aleviliğin de değiştiğini göstermektedir. Çünkü daha önce de belirttiğim üzere Aleviliğin merkezinde Dedelik makamı bulunmaktadır ve bu onun bel kemiğini oluşturmaktadır. Ancak bu söylem modernleşmeyle birlikte değişmiştir. Dedelik makamı eski görkemiyle cemaati yönlendirme gücünde değildir. Zira birazdan ele alacağım nedenlerden dolayı pasifize olmuş olan Dedelik kurumunun (Subaşı, 2010) gelişen politik gelişmelere karşı duracak kadar örgütlenemediği de görülmektedir.

Küreselleşme etkisiyle değişen dünyada, bu hızla ayak uyduramayan ve yeni gelişmelere cevap veremeyen her olgu "güvenirliliğini", "etkisini", "inandırıcılığını" kaybetmektedir. Alevilikte yer yer bu hızlı değişime uyumsuz olmuştur. Genç kuşaklar, dinsel yönetici tabaka ardından gitmeyi reddetmekle, hem Alevilik inancına, hem de Dedelik kurumuna olan inançlarının ne denli zayıfladığını göstermektedir. Dedelik kurumunun cemaate hakemlik etme fonksiyonlarının zayıflamasıyla gerek gençler, gerekse yetişkin Aleviler bu gereksinimlerini karşılamak için yasal mahkemelere başvurumaktadırlar (Subaşı, 2010). Hatta kimi cemaatin uzun yıllar, Alevilik için çok elzem olan Cem törenini yapmadıkları görülür (Kehl-Bodri, 1993).

Alt kimlik açısından kentleşme sürecinin antropolojik ele alınımı

**Özkırmılı, A., 1998, *Alevilik Bektaşilik Toplumsal Bir Başkaldırının İdeolojisi*, Cem Yayınları, İstanbul, s.11**

**Saran, N., 1993, *Antropoloji*, İstanbul, s.16.**

**Shankland, D., 1997, *Anadolu Kırsalında Alevilikle Sünnilik*, Çev. Sinan Olgun, Zeynep Yedigün. Ankara, s.23-32.**

**Subaşı, N., 2010, *Alevi Modernleşmesi*, İstanbul, s.8-21.**

**Türkdoğan, O., 2006, *Alevi Bektaşi Kimliği*, İstanbul, s.11-12; 51; 77-79; 108-109.**

**Vergin, N., 2000, *Toplum ve Siyasal Sistem*, İstanbul, s.137-147; 167-168.**

**Verhoff, K., 1999, *Türkiye'de Alevi Kimliği*, İstanbul, s.53-54.**

**Yalçınkaya, A., 1996, *Alevilikte Toplumsal Kurunlar ve İktidar*, Ankara, s.152-158.**

**Yaman, A., 2003, *Bilgi Toplumunda Alevilik*, Alevi Kültür Merkezi Yayınları, İstanbul, s.341-142.**

**Yaman, A., 2007, *Alevilik ve Kızılbaşlığın Gizli Tarihi*, Kalipso Yayınları, İstanbul, s.41-49.**

**Yörükhan, Y. Z., 1998, *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*, Ankara, s.19-23.**

---

URL 1: <http://www.haberturk.com/gundem/haber/2667-cemevi-surprizi>, (02.12.2010).

URL2: <http://www.sorek.azbuz.ekolay.net>, (02.12.2010).